

ETNOGRAFIA ÎN SPRIJINUL ARHEOLOGIEI. NOI PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU O DESCOPERIRE MAI VECHIE DIN JUDEȚUL VASLUI

Vasile DIACONU *
Roxana DIACONU *

Abstract: *The authors discuss an object from Rateșu Cuzei, Vaslui County, initially attributed to the 10th-11th century and then dated to the 6th-7th century. The item has several times been referred to as a harness piece. The identification of a similar object in Neamț County and the existence of some good ethnographic analogies enable us to reinterpret this type of find. Ethnographic research identifies these objects as decorative accessories for money belts/peasant waist belts, especially in the subcarpathian area; chronologically they can be attributed to the 19th-20th century. Following this, the object from Rateșu Cuzei can no longer be considered a harness accessory attributed to the 6th-7th century but rather a decorative element from the modern period.*

Rezumat: *Autorii discută despre un obiect descoperit la Rateșu Cuzei, în județul Vaslui, atribuit inițial secolelor X-XI și ulterior datat în perioada sec. VI-VII. Obiectul a fost menționat în mai multe lucrări ca fiind o piesă de harnașament. Descoperirea unui artefact similar în județul Neamț, precum și existența unor bune analogii etnografice, ne-a determinat să reinterpretăm acest tip de obiect. Studiile etnografice identifică astfel de piese ca fiind elemente decorative pentru chimire/curele bărbătești, răspândite în special în zona subcarpatică. Din punct de vedere cronologic, aceste ornamente sunt datate în sec. XIX-XX. În aceste condiții, piesa de la Rateșu Cuzei nu mai poate fi considerată ca o piesă de harnașament atribuită sec. VI-VII, fiind un element decorativ din perioada modernă.*

Keywords: *Archaeology; Ethnography; Rateșu Cuzei; metallic accessory; peasant waist belt.*

Cuvinte cheie: *arheologie; etnografie; Rateșu Cuzei; accesorii metalice; curele bărbătești.*

Este binecunoscut faptul că în urma susținutei sale activități de teren, Ghenuță Coman a întocmit cel de-al doilea repertoriu arheologic județean din Moldova (Coman 1980), care continuă și astăzi să fie baza documentară pentru cunoașterea vechilor vestigii din zona Vasluiului. Multe dintre descoperirile semnalate de autorul amintit au fost reconfirmate și prin cercetări ulterioare, unele fiind de maxim interes și în prezent, mai ales cele atribuite mileniului I p.Chr. Există însă și cazuri când unele situații arheologice, sau artefacte, au cunoscut reinterpretări cronologice și/sau culturale (vezi mai recent Hânceanu 2011a, notele 386, 771, 1192, 1251).

În cadrul acestei note ne propunem să aducem din nou în discuție o piesă publicată pentru prima dată în repertoriul lui Ghenuță Coman, dar care, deși reluată în diverse studii, se pare că a fost interpretată eronat. Tocmai din acest motiv vom încerca să evidențiem anumite aspecte care să pună într-o lumină corectă încadrarea cronologică și funcționalitatea acestei piese. Este vorba despre un artefact descoperit la Rateșu Cuzei (jud. Vaslui) și atribuit inițial sec. X-XI (Planșa I.1). Iată ce se menționează în repertoriu: „Pe panta de est și de sud a botului de deal, în dreapta pârâului Bolați, în jurul grajdurilor CAP, la aproximativ 1 km est de halta CFR, s-a descoperit o întinsă stațiune arheologică. Se găsesc aici vestigii aparținând culturii Criș, Precucuteni, Cucuteni A, Noua, Hallstatt-ului, precum și secolelor IV, V-VI e. n., VI-VII, VIII-IX și X-XI. În contextul săpăturilor din 1977 s-a găsit o interesantă piesă de harnașament de bronz, datată în secolele X-XI” (Coman 1980: 221, LV.9, fig. 144/5 și nota 9). Din nefericire, nu se precizează contextul arheologic în care a fost identificată această piesă și nici motivele pentru care a fost atribuită sec. X-XI. Ulterior, într-o lucrare de sinteză dedicată creștinismului din spațiul est-carpatic, cercetătorul D.Gh. Teodor menționează într-un cadru mai larg și piesa de la Rateșu Cuzei, despre care afirmă: „Distribuitor de curele, lucrat din bronz prin turnare-ștanțare, de formă circulară, având în interior o cruce realizată prin dispunerea cardinală a orificiilor destinate prinderii curelelor. Ornamentul realizat prin ștanțare reprezintă cercuri concentrice și șiruri de pseudo granule. Piesa a fost descoperită ca urmare a săpăturilor întreprinse în așezarea din

* Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț - Complexul Muzeal Județean Neamț, str. Ștefan cel Mare, nr. 37, cod poștal 615200, Târgu Neamț, jud. Neamț; diavas_n82@yahoo.com; roxana_b82@yahoo.com.

sec. VI-VII, în anul 1977' (Teodor 1991: 85, 164, fig. 7/7). Spre deosebire de mențiunea anterioară, în acest caz este propusă o altă încadrare cronologică, respectiv sec. VI-VII p.Chr., dar fără a se preciza criteriul care a stat la baza acestei datări (Teodor 1997a: 134). În mod cert, contextul neclar din care provine piesa a generat o atribuire temporală diferită. În plus, lipsa unor analogii pentru artefactul în discuție nu a permis o determinare foarte precisă a sa, atât din punct de vedere cronologic, cât și funcțional. Cel mai probabil, la baza încadrării în sec. VI-VII p.Chr. au stat motivele decorative de pe suprafața piesei, care își găsesc corespondențe pe diferite artefacte lucrate din metal sau os și care se întâlnesc frecvent în a doua jumătate a mileniului I p.Chr. (Popovici 1988: 250-1, fig. 2; Teodor 1996: fig. 30/2, 4, 11; Mitrea 2001: fig. 67/1, 68/2). Cu toate acestea, motivul cercurilor concentrice este întâlnit din preistorie și până în contemporaneitate, iar o datare a unor piese doar pe acest criteriu poate genera confuzii.

Într-un studiu referitor la importurile bizantine de la nordul Dunării, D.Gh. Teodor include printre obiectele de cult și piesa de la Rateșu Cuzei, dar fără o menționare explicită a acestui fapt, ea fiind ilustrată alături de alte artefacte cu implicații religioase (Teodor 1997b: 201, fig. 6/18). Situația aceasta s-a repetat și în studiul publicat de același autor în *Tratatul de Istoria Românilor*, vol. II, unde, împreună cu alte obiecte vestimentare, de podoabă și de cult, specifice mediului Costișa-Botoșana-Hansa, menționează din nou piesa de la Rateșu Cuzei (Teodor 2001: fig. 101/21).

În monografia dedicată perioadei sec. VI-XI p.Chr. din bazinul Bârladului, colegul G.D. Hânceanu aduce din nou în discuție acest accesoriu, considerând că este o piesă de harnașament (*'pandantiv sau distribuitor de curele'*), datată în intervalul sec. VI-VII p.Chr. (Hânceanu 2011a: 48-9, tabel, 164-5, pl. XVI/9, LXXIX/1). Același autor, într-un studiu publicat tot în 2011, include artefactul amintit în rândul importurilor bizantine de la jumătatea mileniului I p.Chr., alături de alte tipuri de obiecte de cult și de podoabă (Hânceanu 2011b: 264, pl. XIX/5).

Relativ recent, unul dintre semnatarii acestei note a făcut publică o piesă aproape identică cu cea de mai sus și, prin raportare la aceasta, s-a considerat că ar aparține tot sec. VI-VII p.Chr. (Diaconu 2012a). Este vorba despre un obiect de formă circulară (diametrul - 4,5 cm), cu patru decupaje cvasi-rectangulare și patru perforații în plan central, lucrat din alamă. Pe ambele fețe prezintă același decor, alcătuit din cercuri mici, dispuse circular sau cruciform (Planșa I.2). De asemenea, prezintă puternice urme de uzură, mai ales pe margini și în zona decupajelor, dovadă a unei folosiri intense. Piesa a fost descoperită întâmplător de un locuitor din satul Vânători-Neamț, care a donat-o Muzeului de Istorie și Etnografie Târgu Neamț, indicând ca loc de proveniență marginea sudică a localității, zonă în care se află o așezare datată în sec. VI-VII p.Chr. (Corman 1994; Diaconu 2012b: 139-40). Deși inițial am fost tentați să legăm piesa metalică de așezarea amintită, o parcurgere a unor surse etnografice ne-a determinat să reconsiderăm acest artefact. Coautoarea prezentului articol a semnalat asemănarea frapantă dintre piesele de la Rateșu Cuzei și Vânători-Neamț cu unele accesorii metalice care împodobeau chimirele de piele din sec. XIX și prima jumătate a sec. XX (Diaconescu 2012). În zona munților Călimani, aceste podoabe (numite 'prâsnele') erau frecvente, mai multe astfel de discuri ornamentale fiind legate între ele cu fâșii de piele și prinse pe chimire (Planșa II.2). Respectiv obiecte erau turnate din bronz sau alamă, iar diametrul maxim era cuprins între 3 și 5 cm. După traforarea spațiilor prin care treceau fâșiile de piele, urma finisarea și apoi gravarea elementelor decorative, sau, după caz, ștanțarea lor (Diaconescu 2012: 59). Iată ce scria I. Chelcea despre aceste podoabe: „*Lăturenii* (n.n. - ceată de feciori) *își încing mijlocul cu curele late din piele, de câte 20-25 cm, cu prâsnele galbene înșirate pe o curelușă asemenea celeia de la opinci. Tot pe curele de încins mai erau fixate ca podoabă în afară de prâsnele și bumbi galbeni precum și 'crușițe' (cruciulițe), ținte, astfel că întreg șerparul de încins trecea drept un obiect de îmbrăcăminte deosebit de împodobit*” (Chelcea 1967: 513). Tipul acesta de element decorativ a fost folosit până în perioada interbelică, așa cum o arată și unele mărturii fotografice (Diaconescu 2012: fig. 1) (Planșa II.1).

Raritatea unor astfel de discuri ornamentale în spațiul răsăritean al României poate fi o dovadă a provenienței lor din zona transilvăneană, unde aveau o frecvență crescută. De altfel, e menționat în studiile etnografice că o parte a chimirelor erau aduse din interiorul arcului carpatic, mai ales cele decorate cu împletituri din fâșii de piele (Pavel 1976: 88-90), care aveau ca accesorii decorative și astfel de discuri din alamă sau bronz. Cu toate acestea, nu trebuie să omitem faptul că în zona montană și submontană a Neamțului, prelucrarea metalelor cu scopul obținerii pieselor decorative (butoni, mânere pentru cuțițe) și a obiectelor de podoabă (inele de logodnă) era bine poziționată în rândul meșteșugurilor tradiționale (Bobu Florescu, Petrescu și Stahl 1969: 206-10), deci confecționarea unor astfel de 'prâsnele' sau decorațiuni metalice nu trebuie să ne surprindă.

Fără să ne fi propus o amendare a informațiilor publicate în legătură cu piesa de la Rateșu Cuzei, în nota de față am dorit să subliniem faptul că, uneori, contextul arheologic neclar al unor

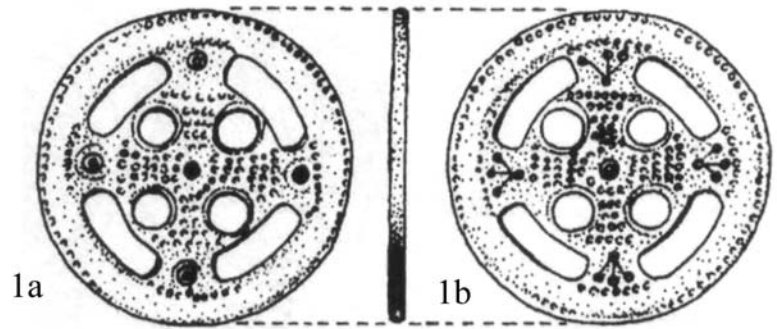
obiecte ne poate conduce către direcții de interpretare discutabile. Tocmai din acest motiv am adus în atenție și un alt artefact asemănător cu cel din județul Vaslui, pe care chiar unul dintre autorii prezentei note l-a atribuit eronat secolelor VI-VII p.Chr. Apelul la sursele etnografice este necesar în asemenea situații, pentru că în acest fel putem găsi confirmări, sau, de ce nu, infirmări ale unor observații bazate pe date incomplete. Suntem de părere că în cazul de față, chiar dacă asta implică o revizuire a unor afirmații mai vechi, etnografia a venit în sprijinul arheologiei, oferind, dacă nu soluții, măcar o posibilă cale de analiză.

Mulțumiri

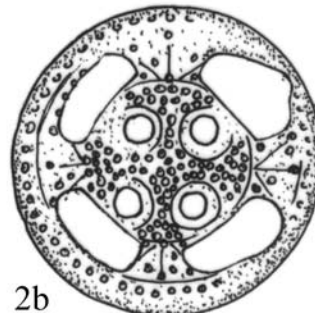
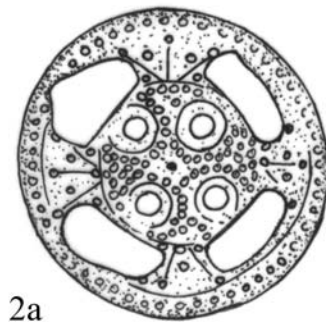
Îi mulțumim doamnei Livia Marc de la Muzeul de Etnografie Târgu Mureș pentru sprijinul acordat în documentarea noastră.

Bibliografie

- Bobu Florescu, Fl., Petrescu, P. și Stahl, P.H. (1969) *Arta populară de pe valea Bistriței*, București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România.
- Chelcea, I. (1967) 'Lăturenii - contribuții la istoria societății tradiționale a românilor', *Apulum* VI: 503-36.
- Coman, G. (1980) *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București.
- Corman, I. (1994) Săpăturile arheologice de la Vânători-Neamț', *Arheologia Moldovei* XVII: 301-8.
- Diaconescu, A. (2012) 'Prâsnelele - podoabe ale costumului popular bărbătesc din zona Călimanilor existente în colecțiile etnografice mureșene', *Marisia. Etnografie și artă populară* XXX: 55-70.
- Diaconu, V. (2012a) *O piesă metalică din sec. VI-VII p.Chr. descoperită la Vânători-Neamț (jud. Neamț)*, comunicare la Sesiunea științifică a Muzeului 'Vasile Pârvan', 25-26 mai 2012, Bârlad.
- (2012b) *Depresiunea Neamț. Contribuții arheologice*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis XXVIII, Piatra Neamț; Ed. Constantin Matasă.
- Hânceanu, G.D. (2011a) *Evoluții etno-demografice și culturale în bazinul Bârladului (sec. VI-XI)*, Iași: Casa Editorială Demiurg.
- (2011b) 'Ocupațiile comunităților autohtone din bazinul Bârladului (sec. VI-XI p.Chr.)', în L.M. Voicu și B. Ciupercă (ed.), *Arheologia milenului I p.Chr. II. Interferențe culturale la Dunărea de Jos*, pp. 241-98, București: Ed. Oscar Print.
- Mitrea, I. (2001), *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din sec. V-VIII*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis IX, Piatra Neamț; Ed. Constantin Matasă.
- Pavel, E. (1976) *Portul popular moldovenesc*, Iași: Ed. Junimea.
- Popovici, R. (1988) 'Două piese vestimentare din secolele VI-VII descoperite la Borniș-Neamț', *Arheologia Moldovei* XII: 249-51.
- Teodor, D.Gh. (1991) *Creștinismul la est de Carpați. De la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași: Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei.
- (1996) *Meșteșugurile la nordul Dunării de Jos în secolele IV-XI d.Hr.*, Iași: Editura Helios.
- (1997a) *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V-XI d.Hr. Contribuții la continuitatea daco-romană și veche românească*, București: Muzeul Național de Istorie a României.
- 'Considerații privind unele importuri bizantine la nordul Dunării de Jos în sec. V-VII d.Hr.', *Memoria Antiquitatis* XXI: 195-210.
- (2001) 'Populația autohtonă din regiunile extracarpatică în secolele V-VII', în D. Protase și Al. Suceveanu (coord.) *Istoria Românilor*, vol. II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, pp. 639-62, București: Ed. Enciclopedică.

1c

2c

Plansa I. Accesorii metalice: 1, Rateșu Cuzei (după Hânceanu 2011a); 2, Vânători-Neamț.
Metallic accessories: 1, Rateșu Cuzei (after Hânceanu 2011a); 2, Vânători-Neamț.

1

2

Plansa II. Modul de fixare a discurilor metalice pe chimire/curele bărbătești din zona Călimanilor (după Diaconescu 2012).

Fastenings and metallic discs on a peasant waist belt (after Diaconescu 2012).